

Pojem informace a informační věda III

PhDr. Jiří Stodola, PhD.

(19. 10. 2020)

Teorie a metateorie

- **Teorie** – komplexní, konsistentní vysvětlení nějakých jevů
- **Metateorie** – teorie o teorii, výchozí koncept obecnějšího než věda samotná věda mající charakter teorie

- **Věda** si nedává předmět a metodu
- Kurt Gödel – věty o neúplnosti
- **System** v rámci systému není definovatelný, definici lze provést v rámci širšího systému
- Nelze do nekonečna, zastavujeme se u pojmu jsoucna, který je nedefinovatelný, ale pouze intuitivně srozumitelný

Metateorie v informační vědě

1. historický přístup (Barzun a Graff, 1992; Appleby, Hunt a Jakob, 1994);
2. konstruktivistický přístup (sociální konstrukce reality) (Dervin, 1983, 1999; Kuhlthau, 2004);
3. konstrukcionistický přístup (diskurs) (Budd a Raber, 1996; Frohmann);
4. filosoficko-analytický přístup (Blair, 2003; Dretske, 1981; Fuller; 2002);
5. kritická teorie (Chu, 1999; Day; 2001);
6. etnografický přístup (Pettigrew, 2000; Wilson a Streatfield, 1981);
7. socio-kognitivní přístup (Hjørland a Albrechtsen, 1995; Hjørland, 2002);
8. kognitivní přístup (Belkin, Oddy a Brooks, 1982; Ingwersen, 1992, 1999);
9. bibliometrický přístup (Bradford, 1948; Brooks, 1968);
10. fyzikální přístup (Cherry, 1966; Wiener, 1961);
11. inženýrský přístup (Croft a Thompson, 1987; Over, 2001);
12. uživatelsky zaměřený design (Ackerman, 2000; Bates; 1990);
13. evoluční přístup (Bates, 2005b; Madden, 2004).

Filosofie informace

- Hledání podstaty **informace** a **informačních věd**
- Použití **metod informačních věd** pro řešení filosofických problémů (formální ontologie)
- Výhodná šíře záběru
- Nastoluje otázku, čím může být filosofie speciální vědě

Filosofie a speciální věda

- Speciální věda proti filosofii (scientismus)
- Filosofie proti speciální vědě (postmodernismus)
- Vzájemné obohacování filosofie a speciální vědy
 - Filosofie poskytuje reflexi výsledků speciálních věd, zařazuje ho do obecného ontologického rámce
 - Speciální věda přijímá určité modely reality z filosofie
 - Speciální věda může pomoci filosofii zpřesnit metody

Metateoretický přístup

1. Epistemologie
2. Metafyzika

Argument pro přednost metafyziky

- prvním předmětem jeho [lidského rozumu] rozumění není jeho esence, ale něco vnějšího, totiž přirozenost hmotné věci. A proto to, co je primárně poznáváno lidským rozumem, je tento předmět; a sekundárně je poznáván sám úkon, kterým se poznává předmět; a skrze úkon se poznává sám rozum, jehož dokonalostí je samo rozumění. A proto Filosof praví, že předměty se poznávají před úkony a úkony před mohutnostmi. (sv. Tomáš Akvinský, Teologická summa)
- Opakem Descartes, o něj se odvíjí novověký obrat k subjektu

Argument pro přednost epistemologie (noetiky)

- „Proč ale noetice přísluší logické prvenství mezi filosofickými disciplínami? Všechny ostatní disciplíny opírají případné jistoty svých závěrů o noetické řešení obecného problému jistoty – zda je vůbec možná. Bez noetického zajištění podléhají závěry ostatních věd permanentní, zásadní pochybnosti. V postavení nutné podmínky noetického zjišťování možnosti vědecky jistých závěrů se naproti tomu neocitá rezultace žádné filosofické disciplíny. A poněvadž noetika v zásadě není ani jiným způsobem podmíněna speciálními závěry jednotlivých disciplín, musí být v řádu filosofického poznání postavena do východiska. [...] Ontologie tedy zakládá svou možnost v noetickém zhodnocení instrumentu filosofie, zatímco noetika ke svým závěrům ontologické řešení problému jsoucna v podstatě nepotřebuje. Logická závislost je tu jednostranná. Je tedy v logice filosofického tématu, aby bylo ontologii předřazeno noetické zkoumání.“
(Fuchs, 1995, s. 27)

Hodnota poznání

- **Objektivita, pravda, jistota**
- **Postup**
 - Odstranění kruhovosti: předpoklad teze nepředpokládající poznání
 - Prověření skeptické teze
 - Argumentace proti zákazu autoreference
 - Důkaz realistické teze (s nepřímým důkazem o platnosti principu sporu)

Základní teze realismu

- Existuje realita nezávislá na našem poznání a myšlení – naše myšlení – realitu nevytváří. —
- Realita je sama v sobě nějak určitá a strukturovaná; tuto strukturu do reality naše poznání nevnáší, nýbrž ji z ní „odečítá“, jedná se o rys reality samé. Jinými slovy, poznání je receptivní, nikoliv produktivní. —
- Realitu můžeme bezprostředně poznávat, tj. svými schopnostmi vystihovat její strukturu: to, co poznáváme, nejsou jenom stavy našich poznávacích schopností, pouze naše myšleny, karteziánské ideje apod.; předmětem našeho poznání je realita samotná. —
- Tím se však nechce říci, že realitu vystihujeme přesně tím způsobem, jímž existuje o sobě. Předpokládá se pouze, že jsme schopni způsob našeho poznání reality reflektovat a rysy, které tento specifický způsob poznání do reality vnáší, odlišit od jejich rysů objektivních, na subjektivním poznání nezávislých. (Novák a Dvořák, 2011, s. 36)

Realismus a skepticismus v informační vědě

- **Realismus**

- Naivní realismus – fyzikalistické pojetí, objektové paradigma
- Metafyzický realismus – doménová analýza
- Robustní epistemologický realismus – aristotelské pojetí

- **Skepticismus**

- Hermeneutické pojetí
- Sociální konstruktivismus
- Postmodernismus

Struktura poznání – objekt a subjekt

- **Objektivismus** – empirismus (systémové paradigma), fyzikalistické paradigma
- **Subjektivismus** – racionalismus (kognitivní paradigma), konstruktivismus
- **Realismus** – doménově-analytické paradigma

Krajní subjektivismus	Racionalismus	Realismus		Empirismus	Krajní objektivismus
Sociální konstruktivismus	Kognitivní paradigma Hermeneutika	Doménový přístup	Aristotelický přístup	Koncepce informací vytvořené osobní identity	Fyzikalistické paradigma Evoluční přístup

Literatura

- STODOLA, Jiří. Informace jako pojem a pojem jako informace ve světle epistemologie a metodologie. *Knihovna*, Národní knihovna ČR, 2019, roč. 30, č. 1, s. 5-38. ISSN 1801-3252. Dostupné také z: <https://knihovnarevue.nkp.cz/archiv/2019-1/recenzovane-prispevky/informace-jako-pojem-a-pojem-jako-informace-ve-svetle-epistemologie-a-metodologie>.
- STODOLA, Jiří. Rekonstruktivní hermeneutika jako obecná metodologie informační vědy. ProInflow, Brno: Masarykova univerzita, 2011, roč. 3., 1., s. 19-50. ISSN 1804-2406. Dostupné z: <http://pro.inflow.cz/rekonstruktivni-hermeneutika-jako-obecna-metodologie-informacni-vedy>.